

kan have sine tvivl om, hvor længe sådan et spir kunne holde i vort fugtige og stormfulde vejr. Det var da også først i 1700-erne blevet så skrøbeligt, at det måtte bygges om, men kirken var fattig på den tid, så man var nødt til at søge om hjælp. Sognepræsten, Johannes Dauw, der var kommet til Thisted 1705, sendte da kongen, Frederik den 4., en ansøgning på vers, hvori han skæmtende siger, at det spir, som kong Hans havde ladet bygge, bøjede sig så ærbødigt for kongen, da han besøgte Thisted 1702, at det ikke kunne komme op at stå igen og nu truede med at falde ned¹). Derfor beder han nu kongen give befaling til, at spiret igen skulle rejses. Det skete 1706, og kirkens udgifter var ialt 47 rdl.²). Under arbejdet kom biskop Bircherod på besøg³). Han havde vist sin velvilje ved at lade hanen til spiret forgylde på sin sal i Aalborg på egen bekostning⁴). Den gamle forgyldte kobberhane, der var blæst ned og gået i stykker, lå endnu 1712 mellem kirkens materialer.

Den nye var det også nær gået galt med, for skipper Laurits Varmbaks skude, der skulle føre hanen hjem fra Aalborg, strandede i "et forfærdeligt gudsvejrlig" ved Haverslev, og man måtte sende to vogne fra Thisted dertil for at hente hanen og seks tylder planker til spiret⁵). Biskoppen sendte også hamp til et reb, som hanen skulle hejses op med. Han ville nok ikke risikere, at den faldt ned under arbejdet. Hos den rige købmand Thomas Graversen, ejer af Nordentoft, fik kirken to læs planker, og to tylder blev hentet hos Niels Torsden. Kirken har ikke betalt noget for plankerne, men kun for at hente dem, så de har nok været gaver.

Arbejdet med spiret gik hurtigt. I september var spiret færdigt, og der blev udtaget fire mænd, der skulle syne det. De fik øl og brændevin, før de gik til spiret, og da de kom ned igen. Ved denne ombygning fik spiret nok den form, det har nu, for sådan ser det ud på det billede af Thisted, der er i Pontoppidans Atlas fra 1769.

Kirken er mærkelig ved kun at have ét sideskib. Man har før troet, at det var en tilbygning fra ca. 1700, men Nationalmuseets undersøgelser viser, at det må være bygget på samme tid som kirkeskibet, skønt noget tyder på, at det ikke har været planlagt fra begyndelsen. Måske kom man under bygningen til at tvivle på, at kirken var stor nok. Et synsvidne 1670 over kirken⁶) nævner da også "udskuddet i nørre side", og det er naturligt, at sideskibet fik den betegnelse. Det lignede jo de udskud, der var ved bøndernes stuehuse uden for de bærende stolper. Synsmændene omtaler forskellige mangler ved mur og tag og siger, at skamlerne i udskuddet er gamle og forrådnede. Da der 1700 blev brudt en døråbning mellem våbenhuset og sideskibet⁷) og sat en dør ind, må man før have været nødt til at benytte skibets brede gang og gå ind i sideskibet derfra. At der var skamler og ikke stole som i hovedskibet, kunne tyde på, at det var en særlig gruppe af menigheden, der havde plads der.

1684 blev det store epitafium over Enevold Berregård, Anne Søe og hendes første mand, Søren Lugge, sat op "til Guds ære og kirkens prydelse". Det undrer måske, at det skete så tidligt, for Enevold Berregård døde først 1731 og Anne Søe 1736, men det var vel Søren Lugge, der skulle mindes. Han døde 1678. Epitafiet blev gjort i stand 1722, og det var nok først ved den lejlighed, det kom til at se ud, som det gør nu.

- - - - -

I løbet af 1700erne kom kirken efterhånden over sine økonomiske vanskeligheder. Præstegården blev der ikke kostet så meget på som før, og byens tiende sammen med landgilde af kirkens gårde gav overskud på regnskabet, så kirken kunne låne penge ud og få renter. Enevold Berregård og Anne Søe havde oprettet et legat på 1000 rdl., hvis renter skulle bruges til at pryde kirken med, og

¹ JyS, 3. r. 4. b.

² KR.

³ KR.

⁴ Bircherods dagbog.

⁵ KR.

⁶ Tb 1670, 25/6.

⁷ KR.

det hjalp også. Det første, kirken fik for de penge, var en hovedstandsættelse af det gamle orgel 1735 ved den berømte orgelbygger Lambert Daniel Carstens, som Enevold Berregårds søn, konferensråd Christian Berregård, fik til at påtage sig opgaven⁸).

1739 blev stolene i kirken og pladserne i stolene talt op, så det kunne ses, om der var for mange i en stol. Hver havde nemlig sin plads, men det kunne ske, at nogle masede sig ind i en stol, de ikke havde ret til, og så blev der uro, somme tider slagsmål. Af optællingen kan det ses, at der var otte stole øst for prædikestolen, men neden for koret, så prædikestolen har stået længere nede i kirken end nu. Vestfor var der tolv stole, og mellem gangen og prædikestolen to korte stole. Den ene var reserveret ”fornemme præster, der ville besøge kirken”, og den anden og den næste stol var beregnet til den danske skolemester og hans elever.

I koret var der fire lukkede stole. De to var prærestole, og de andre to var ledige, fordi latinskolen var nedlagt. I den havde rektor og hørerne haft deres pladser⁹).

Nede i kirken var der også enkelte lukkede stole til visse fornemme folk (mens andre lige så fornemme sad i almindelige stole). Det fornemste sted i kirken var et pulpitur ved sydsiden. Det var forbeholdt amtmanden, og det var måske for hans skyld, at der 1768 blev hugget en ny døråbning i kirkens sydmur og anbragt en dør ind til en lukket stol¹⁰).

Kirken blev nu holdt godt ved lige, men der måtte ret store reparationer til 1741 og 1751¹¹), da der blev købt 12.000 mursten i Ålborg. De kom hertil med Thistedskibe. Senere hentede man sten nærmere. 1755, da hvælvingerne blev repareret, fra et teglværk i Hov ved Sennels og 1763 fra Vestervig teglværk¹²). 1773-74 blev der en særlig stor reparation, som endnu mindes ved årstallet 1774 på sydsiden af tårnet. Den fik en tragisk udgang. Murmesteren, Christian Thomsen fra Fredericia, blev 27. maj fundet død ved den østerste kirkehvælvning¹³). Da har han nok været færdig med arbejdet, for hans enke fik den akkorderede sum udbetalt. Han blev begravet på Thisted kirkegård.

Da havde kirken fået et nyt orgel, der blev bygget 1769-71 af orgelbygger Magnus Petersen, der døde i Thisted 1775¹⁴). Den smukke facade blev brugt igen, da kirken 1971-72 fik et nyt orgel.

1793 ramte et lyn kirken, men heldigvis gik det kun ud over en af støttestolperne mod nord, der blev splintret, så den måtte fornyes. Måske var det lynnedslag en af grundene til, at der 1798 blev indrettet et vægterkammer i tårnet med et udhæng, hvorfra vægteren kunne holde øje med, om der blev brand i byen.

1814 fik kirken igen en stor reparation, denne gang ved en murermester fra Thisted, Jens Klov, som Christen Kold siden huskede for hans historier. Efter kontrakten skulle kirken kalkes gul ”som tilforn” undtagen ”udskuddet”, som skulle kalkes grå efter kampestenenes farve. 1831 blev det sat et ”buevindue” ind over kirkens syddør. Da man 1971 arbejdede ved døren, kom der en runding til syne, som nok stammer fra dette vindue. 1848 fik kirkens hvælvinger en dekoration, der i mange år prydede kirken, men nu er kalket over.

1863 gennemgik kirken atter en stor istandsættelse. Der blev opført to tilbygninger mod nord, der udvidede våbenhuset og sakristiet. Vinduerne fik støbejernsstel, og meget gammelt inventar, de lukkede stole og amtmandens pulpitur blev fjernet. Der blev indlagt et varmekær, og ved den lejlighed blev mange af de grave, der var under kirkens gulv, og hvori mange fornemme borgere havde håbet at finde et varigt hvilested, ødelagt.

Men blev meget gammelt kasseret, så kom snart en endnu ældre ting til ære og værdighed. 1866 købte kirken ”en mærkelig gammel gravsten” af murer Hyldahl. Den blev lagt ”ved søndre side af kirketårnet under runestenen” - og der ligger den endnu.

⁸ KR.

⁹ KR.

¹⁰ KR.

¹¹ KR.

¹² KR.

¹³ Kb.

¹⁴ Årb. 1972.

1883 blev der igen kostet meget på spirer, og der blev opsat en ny kobberhane med kugle og kors og en lynafleder. 1890 fik man en dengang mere moderne altertavle, malet af A. Dorph, og den gamle blev sat ned i tårnrummet efter en konservering. Den er nu blevet restaureret, og den vil igen komme til at stå på sin gamle plads.

1971-72 blev der bygget et nyt orgel til kirken, og da blev gulvet foran orgelet sænket til det niveau, det oprindeligt må have haft. Man har planer om også at sænke gulvet i den øvrige del af skibet, så hvælvingerne får større højde over gulvet.

Kirkegårde

Den gamle kirkegård var oprindeligt lille¹⁵). Der var kun ca. 20 m fra kirken til det sydlige kirkegårdsdige. Før reguleringen 1973 kunne man tydeligt se en skråning, der hvor diget har stået. Østpå strakte kirkegården sig derimod noget længere end nu. Der var ca. 60 m fra koret til østdiget, og på dette stykke, vist længst mod øst, lå Fårtoft kirkegård, hvad der stemmer med den gamle skik, at hver landsby i et sogn havde sin begravelsesplads i den del af kirkegården, der lå nærmest byen. Derfor lå Tingstrup og Torp kirkegårde vest for kirken¹⁶). I den østlige del var de fattiges kirkegård også. Der kunne folk blive begravet uden at betale for det. Nord for kirken var kirkegården lidt bredere end nu, ca. 12½ m.

Omkring kirkegården var der stendiger, der jævnligt måtte sættes om, og både i syd, vest, nord og øst var der støtter (kirkegårdsporte), hver med en rist over et hul i jorden. Ristene skulle forhindre, at svin gik ind på kirkegården, men det gjorde de nu somme tider alligevel, fordi hullerne under ristene hurtigt blev fyldt med jord, som ikke i tide blev skaffet af vejen. 1664 fik byens tjener således 12 sk. for at jævne kirkegården og gravene, der var oprodet af svin. Østporten lå højere end torvet, og derfor var der en stentrappe op til den. En ny trappe blev sat op 1648 med ”holdstænger” ved siderne.

Da folketallet steg, blev det nødvendigt at udvide kirkegården. 1815 købte kirken derfor et stykke mark sønden for af Hans Winther. 1822 blev der sat stendiger op, og 1823 blev den taget i brug¹⁷). Den første, der blev begravet der, var blikkenslager Christen Knakkergård, der faldt ned fra tårnet, da man hejsede en urskive, han havde forgyldt, op til ham. Der blev sat en mindesten på hans grav med et vers om ulykken, og den findes endnu. 1775 var der sket en lignende ulykke. En 18-årig ung mand, Hans Dahl, skulle ringe med stormklokken ved en stor begravelse, men faldt ud af tårnet.

”Den nye kirkegård” blev beplantet 1824 af plantør Jacob Dyhr, og den var stor nok en tid, men folketallet voksede stærkt, og da der ikke mere var muligheder for udvidelse, købte kirken 1857 et stort stykke mark ved fjorden af konsul J. L. Griishauge. Samme år blev der plantet på denne ”Søndre kirkegård”, og den blev indviet ved en højtidelighed, hvortil der blev trykt en sang. Stadsmusiker Zangenberg leverede musikken¹⁸). Kapellet blev bygget 1870.

1883 blev et stykke af Søndre kirkegård eksproprieret på grund af jernbanens anlæg, og man sikrede sig plads til en tredje kirkegård 1887. Den blev anlagt 1894, og et kapel blev bygget 1895. 1948 blev denne ”Vestre kirkegård” udvidet mod syd.

Efter at de to nye kirkegårde var taget i brug, kom den gamle til at ligge som en fredelig, skyggefuld plet midt i byen, men træerne blev gamle og store, og i 1972 begyndte man en større regulering. Mange træer blev fældet, og trappen til torvet erstattet med en svagt skrånende gang, brolagt som de andre gange på kirkegården.

Præstegården

Den første præstebolig, vi kender, var det gildehus, som 1546 blev skænket byen til rådhus. Da boede præsten, hr. Thomas, der, og han måtte så finde et andet sted at bo. 1555 indberettede

¹⁵ Opmåling i KR. 1734.

¹⁶ Kb.

¹⁷ KR.

¹⁸ KR.

sognepræsten, at han ingen præstegård havde, for byens rette præstegård var blevet forvendt fra byen i bispernes tid, og det skulle være Thisted Bispegård, efter hvad gamle folk sagde.

Da den første lutherske biskop, Peder Thomsen, 1542 flyttede fra Nykøbing til Thisted, fik han livsbrev på en af Kronens gårde i Thisted, men 1548 tog han sin afsked og blev sognepræst i Haverslev. Hr. Peder Thomsens gård i Thisted brændte 1557, men hverken dengang eller før kaldes den bispegård, så den har sikkert ikke noget med biskoppernes hovedgård, Thisted Bisgård, at gøre. Denne gård blev efter reformationen Kronens ejendom, og den og det tilhørende gods blev kongeligt len. I Thisted påstod folk dog stadig, at bispegården var deres rette præstegård, og det gjorde en senere sognepræst, Jørgen Lauritsen, også opmærksom på, da også han klagede til kongen. 1579 bestemte kongen da, at sognepræsterne i Thisted til evig tid skulle have, nyde, bruge og beholde Thisted Bispegård som præstegård¹⁹).

Denne bispegård, som altså fra nu af var præstegård, må være den samme, der var præstegård til 1857. Fra den mellemliggende tid kender vi nemlig ikke noget om, at sognepræsten har boet andre steder, og gården var langt den største i byen og lå på et centralt sted. Hele østsiden af Torvegade med de grunde, der ligger bagved, tilhørte den, og der er ingen tvivl om, at dér lå engang Thisted Bispegårds hovedbygning, mens avlsgården, sikkert med et stuehus til bolig for en foged, lå uden for byen.

1638 blev der holdt syn over denne gård, der nu kaldes Bisgård²⁰). Der var et ladehus, et gammelt fæhus sønder i gården, et gammelt herbergshus sønder i gården ved det andet fæhus, og endelig et ralingshus med korshus. Det var gammelt og forrådneth og opstøttet indeni og udenpå. Alle lofter var gamle og onde. Bjælker, remme, stolper, løsholter og fodtræer var rådne, og en skorsten var nede til "håndbjælkerne". Ralingshuset kunne ikke stå og ville falde ned, hvis det ikke snart blev hjulpet og rettet.

Da var der opført en ny præstegård. Den forrige var sluppet heldigt fra den ildebrand, der ramte byen 1608, men ved den næste 1620 brændte den ned til grunden, og præsten blev husvild. Borgmester Steffen Nielsen og sognepræsten rejste derfor til Kolding for at bede kongen om hjælp til at bygge en ny præstegård²¹), men forgæves, og præsten måtte bruge over 300 daler til bygningen. Det fortæller han i hvert fald selv²²). 1622 må han have flyttet ind, for da betalte kirken for leje af et hus til præsten for den tid, han ikke havde kunnet bo i præstegården.

Kirken ejede præstegården og holdt den ved lige, men ikke altid efter præstens hoved. 1664 blev den gjort i stand, men sognepræsten, Anders Heeboe, forlangte, at kirken også skulle betale 136 rdl., som han selv havde kostet på gården, og han krævede endda mere. Da erklærede stiftsøvrigheden, at nu kunne det være nok. Kirkeværgen skulle ikke betale præstens udgifter.

1670 blev der holdt syn over præstegården. Mester Anders ville have lagt fliser over trægulvet i storstuen og havde købt dem, men gulvet var ikke egnet til at lægge sten på. Der skulle bygges et nyt tørvehus, og laden ville snart gå ned på jorden, hvis den ikke fik hjælp. Det var naturligvis præsten, der stod bagved det syn. 1690 indberettede han, at gården bestod af et ralingshus, en lille heste- og kostald, et tørvehus og en lille lade. Om stald og lade virkelig har været så små, er tvivlsomt. 1672 havde præsten fire heste, to køer, fem stude, ti får og to væddere og otte svin, og han avlede 154 læs korn²³).

De følgende præster stillede også store krav, og 1724 kritiserede stiftsøvrigheden, at der var kostet så meget på præstegården. Meget var bygget af nyt og af dyre materialer, og fra nu af måtte der ikke laves mere, end hvad der kunne betales af kirkens kassebeholdning. Hvis udgifterne ville overstige 10 rdl., skulle man have tilladelse fra stiftsøvrigheden. Sognepræsten og byfogeden, kirkens stedlige øvrighed, skulle bøde hver seks rigsdaler for deres rundhændeth²⁴).

¹⁹ KcB 10/3 1579.

²⁰ Tb 1638.

²¹ KR.

²² Præsteindberetning 1625.

²³ Kontributionsregnskab 1672.

²⁴ KR.

Så passede kirkeværgen bedre på. Da der 1733 skulle bygges ny lade, fik han folk til godvillig at rive den gamle ned og hente tømmer ved stranden. Som tak fik de øl og brændevin, men det var jo billigt²⁵).

Senere blev det bestemt, at præsterne selv skulle betale den almindelige vedligeholdelse, og da provst Carstensen 1791 kom til byen, blev det indført i hans kaldsbrev. Dog skulle kirken gøre gården grundigt i stand, før han overtog den²⁶). Præstegården bestod dengang af et stuehus på 14 fag (ca. 20 m) med to kviste. Huset var af bindingsværk og havde tegltag. En lade mod nord var på 12 fag med stråtag, og af to sidefløje på 17 og 14 fag var det ene teglhængt²⁷).

Carstensen mente imidlertid ikke, det kunne være rigtigt at koste ret meget på det gamle stuehus, så han overtog ved licitationen arbejdet, lod huset rive ned og byggede et nyt grundmuret hus. Det kunne ikke gøres for den sum, hans tilbud lød på, skønt han selv førte tilsyn med arbejdet, og han fik et underskud på 424 rdl., som han søgte at få godtgjort. Han fik bevilget 200 rdl. og tabte altså penge, men så havde han også et godt hus, et af de bedste i byen. Det gamle stuehus var vurderet til 100 rdl., det nye blev 1793 sat til 3180 rdl.²⁸).

I dette hus boede præsterne så, til den nye præstegård blev bygget ved Frederiksgade (nu Asylgade) 1857. Den gamle lå på en af byens største og bedste grunde, som så blev udstykket i parceller og solgt ved auktion 1856²⁹).

Skolevæsen

Om der har været en kirkeskole i Thisted, da latinskolen blev oprettet 1549, så der var en bygning, der kunne bruges til formålet, ved vi ikke, men så langt tilbage, vi kan følge denne skole, lå den på nordvesthjørnet af kirkens grund. Kirken ejede den, og den blev holdt ved lige af kirken³⁰).

Om skolebygningen siger de ældste kilder ikke meget. Det må have været et temmelig stort hus, for 1617 blev der købt 14 læs tag til sydsiden, og at den var af bindingsværk, kan man se af et syn, der blev holdt 1638³¹). Da var skolen brøstfældig og vaklevorn, en del af bjælkerne var ude af taphullerne, en stolpe var rådden og var sunket ned i jorden, og en bjælke var i stykker. Der manglede både tag og ler, og huset kunne ikke stå længe, hvis det ikke fik hjælp. 1670 blev der igen holdt syn. Da manglede der tag næsten overalt. Foden ved tre fag var rådden og stolperne sunket noget ned. Vestgavlen var noget brøstfældig³²). Kirkeregnskaberne fortæller om reparationer, men det gamle hus blev vist stående, så længe der var latinsk skole. En udgift, der gang på gang kom igen, var til nye ruder!

Om undervisningen ved vi en del. I Thisted var der en rektor og to hørere, mens andre små skoler kun havde én hører og enkelte ingen.

Skolens vigtigste opgave var at lære eleverne at læse, skrive og tale det vanskelige latinske sprog så godt, at de kunne klare det videre studium på universitetet, hvor undervisningen foregik på latin. Rektor underviste eleverne i tredje klasse, eller tredje lektie, som det hed dengang, mens hver af hørerne havde en klasse, første og anden lektie.

I Thisted var der kun tre klasser. Ved større skoler var der også en fjerde klasse for dem, ”der nu kan så temmelig både tale og skrive latin”, og derfor rejste en del af de små skolers elever dertil, når de havde gået en tid i den hjemlige. Det gjorde f.eks. en af Thisted skoles berømte elever, Christen Jensen Lodberg, der var født i Lodbjerg 1625. Han kom fra Thisted skole til Viborg latinskole og senere til Roskilde, hvorfra han kom til universitetet 1647. Siden blev han biskop i Ribe³³). En del kom dog direkte fra Thisted skole til universitetet. Hvor mange er umuligt at sige. Ved nogle står der udtrykkelig i universitetsmatrikelen, at de er kommet fra skolen her,

²⁵ KR.

²⁶ KR.

²⁷ Taks 1791.

²⁸ Taks 1791, tilf.

²⁹ Sk&P.

³⁰ KR.

³¹ Tb 1638.

³² Tb 1670, 25/6.

³³ Årb. 1962, 92 ff.

men ved andre står der Tistadiensis el. I., også ved nogle, der kom fra andre skoler. En del kan være rejst til fremmede universiteter.

Skolens elevtal ved vi heller ikke noget bestemt om, da mange gik i latinskole uden at fortsætte på universitetet. Nogle blev degne, andre prokuratorer, og for mange i andre erhverv kunne det også være nyttigt, at de havde været i latinskole.

Skolen begyndte her i Thisted og om morgenen kl. 6 og sluttede kl. 16-17 undtagen onsdag og lørdag, da eleverne fik fri ved middagstid³⁴). Den nære tilknytning til kirken viste sig ved, at lærere og elever hver dag gik til kirken til morgen- og aftenbøn, og det var en selvfølge, at de mødte til gudstjenesten i kirken, hvor der var særlige stole til dem.

Tredje lekties elever var der dog ikke altid. De fik efterhånden degnetjenesten ved næsten alle kirker i omegnen, så de kunne tjene lidt³⁵). Disse løbedegne, som de kaldtes, kom så langt omkring som til Hjørdemål kirke i nord og Heltborg i syd. De havde mindst 18 kirker at synge i, og så mange elever har der nok ikke været i tredje lektie, så nogle har vel haft to kirker. Måske havde nogle elever hjemme i nærheden af de kirker, de skulle synge i, og så var det ikke så galt, om de skulle gå langt. Man var vant til at bruge benene dengang. I Tilsted og Kåstrup kirkers gamle degnestole er der skåret nogle navnetræk, som man mener, de unge degne har lavet for at få tiden til at gå³⁶).

For degnetjenesten fik de i gennemsnit fem td. byg og fem lam årligt for hver kirke³⁷), og det var en god hjælp på den tid. Legater var der endnu ikke rigtig nogle af, kun et på 100 daler, som Christen Høg til Todbøl gav til kirken på den betingelse, at fattige elever i skolen skulle have seks sletdaler hvert år³⁸).

Når nogle elever søgte til andre skoler, var en af grundene måske, at rektorerne skiftede tit. Skolen krævede meget arbejde hver dag, og kunne en rektor få et godt præsteembede, er der ikke noget at sige til, at han tog imod det. Men der var også andre ting i vejen. Det var ikke let at være alle tilpas. 3. oktober 1637 måtte ni elever fra tredje lektie møde i kirken og svare på nogle spørgsmål om rektor, Jakob Pedersen Holst, og hans undervisning, mens en borgmester, byfogeden, sognepræsten og hans fire medhjælpere var til stede³⁹). Spørgsmålene, der i sig selv var anklager, var stillet sådan, at de stakkels drenge ikke godt kunne andet end bekræfte anklagernes rigtighed. De turde sikkert heller ikke andet over for de høje herrer. De bekræftede altså, at rektor forsømte undervisningen, så hans stedfortræder måtte gennemgå begyndelsesgrundene i latin med dem, før de kunne komme videre, at han drak og var mødt velbeskænket i skolen, at han snusede tobak i timerne og bød eleverne af den, at han lod dem drikke hele tønner øl, der blev givet til skolen, når adelsmænd blev begravet (det kan vel ikke have været ret tit), at han havde sagt til dem, at de ikke behøvede at møde i kirken morgen og aften, når folk kom for at holde bøn, for de fik ikke noget for det, og han ville ikke straffe dem, hvis de ikke kom. De bekræftede, at han somme tider havde taget et par dage fri, så sognepræsten måtte læse med dem, og endelig, hvad der nok var det værste, at han selv havde skrevet nogle latinske lærebøger, endda på vers, som han lod dem lære i stedet for de autoriserede.

Det var aldeles utilladeligt, og biskoppen var selv mødt op i skolen 16. juni og havde formanet rektor til at holde sig til de reglementerede bøger, som var forordnet i ordinansen. Da var rektor blevet vred, havde smidt bøgerne for biskoppens fødder og var løbet ud af skolen, men da han fik besked om at holde sig fra undervisningen, til hans sag var behandlet, løb han ind igen og var genstridig.

Der blev skrevet vidnesbyrd om, hvad der var sket i kirken og i skolen, men rektor lod sagen gå til landstinget, hvor begge vidnesbyrd blev dømt magtesløse, fordi modparterne ikke var mødt.

³⁴ H, 77.

³⁵ Pi 1571.

³⁶ DK.

³⁷ Pi 1571.

³⁸ KR.

³⁹ KiS, 3. r. 3. b.

Dommen var altså en sejr for rektor, men han kom ikke tilbage til skolen, hvad man godt forstår efter den behandling, han havde været ude for. I et brev 1649 gjorde han rede for skolens ordning i den tid, han havde været rektor⁴⁰). Han skriver, at de altid havde bestemte timer, bøger og lektier, og at han og hørerne skiftedes til at følge eleverne i koret morgen og aften. En af dem sang bønne på latin kl. 2 eftermiddag i koret, og da var de der i almindelighed alle tre sammen med eleverne.

Men skiftede rektorerne tit, så gjorde hørerne det tiere. Mange holdt kun ud et år, nogle måske mindre. De har heller ikke haft det nemt. Det må have været pinligt for dem at gå på omgang hos borgerne for at få deres kost, en ordning, som borgerne også var utilfreds med, for mange af eleverne var fra landet, og hvorfor skulle byens folk så alene føde hørerne? Der blev klaget til kongen, og 1598 blev ordningen afskaffet⁴¹). Da var hørernes økonomiske stilling også bedre. 1558 havde kongen bevilget dem Kronens korntiende af Huns trup sogn⁴²), og senere fik de også degnekornet af Hillerslev og Kåstrup sogne. De fik også noget korn fra degnen i Hørdum og fra Nørhå sogn, og sognepræsten i Thisted gav dem 4 td. byg årlig, fordi han brugte degnejorden⁴³). At hørerne havde ret til degnejorden tyder på, at de eller en af dem var trådt i degnens sted.

Der har sikkert også været holdt dansk skole, mens latinskolen virkede, men vi ved meget lidt om det. I ordren til at oprette latinske skoler hedder det, at de børn, der ikke dur til at lære latin, må byen sørge for (altså for deres undervisning), men om den gjorde det, ved vi ikke. Byens regnskaber mangler jo. Der er nævnt nogle navne på danske skolemestre, men om de var ansat privat eller offentligt, er ikke helt klart. Tingbogen 1638 nævner, at Jens Christensen Ålborg holdt skole⁴⁴), og 16. april og 24. februar 1651 var dansk skolemester Laurits Pedersen fadder. Anders Olufsen Krag, dansk skolemester, havde børn i kirke 1683-88 og Peder Christensen Fjerritslev 1696-1701. Huslærere var nok Christen Sørensen, skoleholder til Niels Totums (fadder 1677), Corfitz Frost, skoleholder i Bisgård (fadder 1695) og Daniel von Mellis, præceptor i Bisgård (død 1701).

Biskop Bircherod omtaler i sin dagbog, at to danske skolemestre kom til overhøring i Thisted kirke med deres elever, da han var der 1695. De klagede over, at den ene tog eleverne fra den anden.

Det gik efterhånden tilbage med latinskolen. 1670-80 dimitterede skolen ti elever, 1680-90 otte, 1690-1700 seks og 1700-1710 kun fire. I de år skiftede rektorerne særlig tit. Fra 1664 til 1689 døde fire rektorer. Efter dem kom Niels Ebbesen Ågård, der siden blev magister og skrev et latinsk skrift om Thy, ”Thya illustranda”⁴⁵). Han fandt, at øverste klasse var næsten en Augiasstald, som han kunne ønske sig Herkuleskræfter til at rense. Han kørte træt efter 13 år og søgte til København for at studere videre. Der boede han på kollegium sammen med Holberg, som måske har fået idéen til komedien ”Hekseri eller blind alarm” af ham. Han var rektor i Thisted under den store besættelsessag, og komedien foregår i Thisted!

Den næste rektor var her 1703-11. Han var ikke særlig flittig. 1706 gav biskoppen ham en advarsel ved en visitats, og senere klagede sognepræsten over ham⁴⁶). En sommer havde han kun været i skolen tre dage om ugen, og han tog sig tit nogle ferier. Så sendte han blot bud til præsten, at han fik at passe skolen! Efter ham kom der bedre kræfter til, og skønt de snart søgte andre embeder, fik de skolen bragt på fode. Måske betød det noget, at der var skænket flere legater til skolen⁴⁷). Jens Nielsen Trye i Hjørdum gav 1250 rdl., hvis renter skulle deles mellem Ålborg og Thisted skoler. Skipper Bertel Mortensen Bay, Thisted, gav 120 rdl., forpagter Ove Schierner,

⁴⁰ KiS, 4. r. 2. b., 762.

⁴¹ s. st. 758.

⁴² KiS, 3. r. 3. b.

⁴³ Pi 1690.

⁴⁴ Tb 1638, 24/2.

⁴⁵ Årb. 1928, 339 ff.

⁴⁶ H, 81.

⁴⁷ H, 75.

Tandrup, 312 rdl., assessor Hopp, Irup, 100 sletdaler, og sognepræsten måtte bøde lige så meget for sine forseelser mod biskoppen.

I hvert fald gik det fremad igen. 1710-39 blev der dimitteret mindst 50 elever, og det kom derfor som et chok, da regeringen 1736 foreslog, at de små latinske skoler blev nedlagt. Biskoppen i Ålborg, Christopher Mumme, protesterede kraftigt, da han skulle udtale sig om sagen⁴⁸). Han kendte skolen, for han havde 1693-96 været hører her, og hans broder, Hans Mumme, havde en tid været rektor. Biskoppen skrev, at de fattige børn måtte tabe alt håb om fremgang i livet, hvis skolen blev nedlagt. I de sidste ti år var der dimitteret 19 elever, og desuden var der sendt otte til andre skoler. I Thisted var undervisningen lige så god som i Ålborg i alle fag undtagen musik, og det fag kom næppe hver tyvende til nytte. I det mindste burde man lade skolen virke i en prøvetid på ti år. Regeringen tog dog ikke hensyn til biskoppen, og skolen blev nedlagt 1739.

Der skulle så holdes dansk skole i skolehuset, og en af hørerne skulle være skolemester. Det blev Laurits Schive, og han blev også klokker, kordegn og graver ved kirken. Han har vel boet i den gamle skole, men han døde 1740, og det er tvivlsomt, om han kom i gang med at undervise. Efter ham blev Peder Henriksen Hind klokker. Han købte 1746 den gård ved Grydetorv, som den sidste rektor, Niels Pedersen Lund, havde boet i, og byggede den op året efter⁴⁹). Da må det have været bestemt, at det gamle skolehus skulle rives ned, og det skete 1748. Materialerne blev solgt, sylden gravet op og grunden jævnet⁵⁰).

Først 1753 lod kirken bygge et nyt hus, en klokkerbolig, på pladsen, men længere ud mod gaden. Det kaldes til at begynde med skole- og klokkerhuset, men senere kun klokkerboligen. Om der blev holdt skole dér, er ikke klart. Efter en visitats 1750 roser biskoppen Peder Hind for hans katekisation i kirken og hans omhu med konfirmanderne, men skoleundervisning nævner biskoppen ikke. Der var da heller ikke nogen skolestue i klokkerboligen⁵¹), før der 1768 blev opført en tilbygning til at holde skole i⁵²). Den var kun ca. 4 m lang⁵³), så den var ikke beregnet til ret mange børn. Degnen i ”Kirkens skole” skulle undervise fattige børn gratis og børn fra Tingstrup og Torp mod en lille betaling, men han var jo også kordegn, klokker og graver, og Peder Hind var desuden prokurator⁵⁴), så hans interesse for skolen har nok ikke været særlig stor. Først da den energiske provst Carstensen 1800 tog sig for at få skolen i gang trods degnens og befolkningens modvilje, kom der orden i sagerne⁵⁵), og fra den tid til 1848, da Kirkens skole blev nedlagt, holdt klokkeren skole for en del af byens børn. Her gik Christen Kold i skole.

Den ældste kendte offentlige danske skole i Thisted lå i østsiden af Skolestræde på hjørnet ved Storegade. Den var oprettet af amtsforvalter Claus Caspergård, der byggede et nyt hus dér 1729 og skænkede byen det til en dansk skole. Han lovede at holde huset ved lige til sin død, og gav byen en kapital på 230 rdl., hvis renter skolemesteren skulle have for at undervise ti fattige børn i religion, læsning, skrivning og regning. Hans eksempel blev fulgt af Anne Søe, der 1731 oprettede et legat på 200 rdl., hvis renter for en del skulle gå til undervisning af seks fattige børn⁵⁶).

Denne skole virkede så i over 100 år til 1837, da der blev bygget en ny skole i Storegade. Efter 1848, da Kirkens skole blev nedlagt, blev alle byens skolebørn undtagen dem, der gik i private skoler, samlet i denne skole, ”den gamle borgerskole”.

⁴⁸ JyS, 5. r. 4. b., 131 ff.

⁴⁹ Sk&P, 231 b.

⁵⁰ Årb. 1972, 198 ff.

⁵¹ Årb. 1972, 198 ff.

⁵² Årb. 1972, 198 ff.

⁵³ Årb. 1972, 198 ff.

⁵⁴ Årb. 1949, 297.

⁵⁵ Årb. 1972, 205.

⁵⁶ HF.

Socialvæsen

Det har altid været et påtrængende problem for samfundet, hvordan man skulle sørge for dem, der led nød. Hvad der blev gjort for dem fra det offentliges side i 1600erne, ved vi ikke, men der var også dengang folk, der hjalp trængende, især hvis de var gamle, syge eller uarbejdsdygtige. Om nogle folk i Vang hedder det 1683 i markbogen, at de ikke har andet at leve af, end hvad Gud og godtfolk giver dem. Men nogle tiggede. Man forsøgte at forbyde tiggeri, men uden at det hjalp, for hvad skulle folk gøre, når de sultede og ikke kunne tjene føden. Nogle tiggere kom langvejs fra, hvad man kan se af kirkebøgerne, som af og til nævner betlere, der døde under deres vandring. Først da man fik bestemte regler for, hvordan man skulle hjælpe de trængende dér, hvor de boede, kunne man komme det meste tiggeri til livs.

Det fik man ved Frederik den 4.s forordning 1708 om betleri på landet og i købstæderne uden for København. I byerne, altså også i Thisted, skulle alle embedsmænd give 1 pct. af deres løn til fattigkassen. Alle andre borgere skulle opfordres til at tegne sig for årlige bidrag, og hvis de ikke betalte, skulle præsten læse deres navne op fra prædikestolen.

Inspektørerne for fattigvæsenet skulle undersøge de fattiges forhold nøje og hjælpe efter trang. Hvis fattige drenge havde lyst til bogen og var af godt nemme, skulle de sættes i latinskole og underholdes af skolens midler, og man skulle sørge for, at andre fattige børn fik lært noget, men ingen måtte holde skole, uden at sognepræsten havde fundet dem dygtige nok til at undervise i kristendom, skrivning og regning.

Måske slog disse bestemmelser til i begyndelsen, men i en ny forordning 1734 hedder det, at der i nogle købstæder er flere, som ikke har tegnet sig for noget fast bidrag eller for mindre, end de kunne og burde give. Derfor skulle byfogeden ansætte dem til at svare et passende beløb til fattigkassen, og hvis de ikke betalte, efter at de var krævet 2-3 gange, skulle de pantses. Ansættelse og udpantning skulle dog godkendes af stiftsøvrigheden.

Lignende regler blev givet for landsognene. Folk blev ansat til at svare bidrag efter hartkorn og økonomisk tilstand, og fra flere sogne er der bevaret protokoller, der viser, at reglerne blev fulgt, så det gjorde de sikkert også i Thisted.

Forsørgelsen af de fattige blev lettet meget ved legater, som rige folk betænkte dem med⁵⁷). Anne Søe stiftede ved testamenter 1731 og 1732 et legat på 200 rdl. Af renterne skulle skrøbelige, gamle og sengeliggende i Thisted have 6 rdl., og 1734 stiftede hun igen et legat på 200 rdl. til husarme og sengeliggende. Amtsforsvalter Caspergård skænkede 1746 et legat på 500 rdl. til Thisted bys fattige, og på landfiskal Peter Lybeckers opfordring gav arvingerne efter amtmand Birchenbusch 100 sletdaler til trængende og husarme. 1748 skænkede købmand Christen Clemensens enke en gård i Kallerup til de fattige i Thisted, som hvert år skulle have landgilden, 10 rdl. Hospitalet, som Peder Mads Jensen til Ulstrup og hans kone stiftede 1732 sammen med, at de gav 5000 rdl. til fattige, var ikke den eneste gave de fattige fik fra Ulstrup. Peder Mads Jensens enke, Helvig Selle, solgte 1776 gården til sin foged, Peder Mortensen, og da han 1783 solgte den til amtsforvalter Adolph Bruun (fader til Malthe Bruun), gjorde han testamente og skænkede derved 1000 rdl. til de fattige i Thisted. De skulle også have halvdelen af, hvad der blev i behold, når alle legater var udbetalt. Det blev ialt til 1979 rdl. Han døde 1784 i Thisted i amtsforvalter Bruuns gård, hvor han var født 1732 som søn af købmand Ture Lauritsen, og han var sikkert kaldt op efter Anne Søes halvbroder, Peder Mortensen Selle til Ulstrup, Helvig Selles fader.

Et mindre legat blev stiftet 1763 af Anne Leonore, enke efter byfoged Peter Lybecker, og hendes fader Jens Eriksen, og hun stiftede endnu et legat, efter at hendes anden mand, byfoged og landsdommer Ramus Steensen, var død. En ugift købmandskarl, Jørgen Snejstrup, skænkede 1774 alt, hvad han efterlod sig, til Thisted bys fattige, og siden fulgte andre borgere de gode eksempler, så man behøvede ikke at være kneben med understøttelserne. Ved folketællingen 1787 var der 24 af Thistedes 910 indbyggere, der fik hjælp, foruden 7, der boede på hospitalet.

I årene omkring 1800 steg priserne på fødevarer og beklædning stærkt, så renterne af legatmidlerne forslog mindre og mindre, mens trangen blev større og større. Det kneb med at

⁵⁷ HF.

skaffe husplads til de fattige, og det hjalp kun lidt, at provst Carstensen 1805 fik justitsråd Fønss til at give fattigvæsenet et lille hus i Tingstrup⁵⁸).

Efter at vi var kommet i krig med England 1807, sank pengenes værdi hurtigere, og det var umuligt at beregne, hvor meget der skulle bruges til de fattige. I januar 1808 anslog provsten, at der skulle bruges i det mindste 800 rdl., så legatrenterne, der nu var på 125 rdl., foreslog ikke langt. Han foreslog da, at der blev lignet 110 rdl. på ejendommenes grund værdi og 600 rdl. på formuer. Det var en stor udskrivning for den lille by, og provsten fik tilladelse til, at Thisted kirke, der var rig, måtte give 100 rdl.

Krigen gav dog også indtægter for fattigkassen. Nogle kaprede skibe blev bragt ind til Klitmøller og Vigsø, og ladningerne blev solgt ved auktion. Fattigkassen skulle have 1 pct. af udbyttet, og det blev til mange penge. Kufskibet "Hendrina Neuwenhafen" blev indbragt til Klitmøller 1810, og ladningen blev solgt for 132.564 rdl. En norsk kaperfører bragte skibet "Jupiter" ind til Vigsø, og købere fra København, Hamburg og andre byer kom rejsende for at købe af den rige ladning fra Ostindien. Auktionen gav 587.894 rdl. Et par mindre skibe gav også noget, så auktionerne indbragte næsten 750.000 rdl.⁵⁹).

Efter krigen var det stadig svært at finde boliger til de fattige, men 1825 gav justitsråd Langeland et hus i Nørregade til fattigvæsenet af taknemmelighed over, at han havde overstået en sygdom. Det var Thistedes første egentlige fattighus. Andre tænkte også på de fattige. Da Frederik den 6. besøgte Thisted 1826, gav byskriver Toft dem 52 rdl., for at de også kunne få del i glæden, og apoteker Dahlerup gav 12 rdl., som den praktiske provst brugte til at købe 12 læs hårde tørv for, en ekstra brændselshjælp til næste vinter⁶⁰).

Huset i Nørregade slog efterhånden ikke til. Det var kun godt 9 m langt og knap 5 m bredt⁶¹), og 1834 boede der 4 voksne og 4 børn i det⁶²). Så byggede man 1844 en ny fattiggård ved Munkevej. Det havde plads til 25 fattige, og det var et stort fremskridt, at så mange af dem nu kunne få husly og forplejning og slippe for bekymringer om det. At de efter evne og helbred skulle arbejde, var dengang naturligt. Regulativet indskærper dog, at de helst skulle sættes til arbejde, som de havde lyst til.

Da socialreformen af 1933 blev gennemført, var der ikke mere brug for fattighuset. Det blev nedlagt 1935, og to år efter blev det revet ned.

Hospitalet

1732 bestemte Peder Mads Jensen, ejer af Ulstrup, og hans hustru Helvig Brockenhuus Selle, at deres ejendom i Thisted, det sydligste hus i Søndergade, skulle indrettes til et hospital efter deres død⁶³). 8 fattige borgere, 4 mænd og 4 kvinder, skulle have fri bolig i hospitalet, og ægteparret skænkede 5000 rdl., som de fattige skulle have renterne af. De havde begge nær tilknytning til Thisted og til Anne Søes slægt.

Peder Mads Jensen døde 1737. Hans enke giftede sig med byfoged Jørgen Christian Poulstrup, der døde 1751, og først derefter fik legatet kongelig stadfæstelse. Enken levede til 1779, og endnu 1781 stod det gamle bindingsværkshus, men 1785 blev bygget et grundmuret hus med tegltag⁶⁴). Det har været et af de første grundmurede huse i byen, og det står endnu.

1918 blev huset solgt til Thisted kommune. Fra 1926, da der ikke var flere beboere, blev huset benyttet af gasværket.

⁵⁸ Fattigprotokol.

⁵⁹ Fattigprotokol.

⁶⁰ Fattigprotokol.

⁶¹ Taks. 1828.

⁶² Ft. 1834.

⁶³ HF.

⁶⁴ Taks 1781 med tilf.

Sundhedsvæsen

De første læger, vi kender fra Thisted, var badskærer. De havde lov til at behandle sår og benbrud, til at årelade og trække tænder ud, altså nogenlunde det samme, som de to berømtheder, Stine Kudsk i Nors og Mads Lauritsen i Vang, befattede sig med. Indvendige sygdomme måtte de ikke give sig af med, men det gjorde de nu nok alligevel, for det var i regelen umuligt at nå til en læge med medicinsk uddannelse, og hvem skulle folk ellers søge til, når nogen var syge, og hverken husråd eller kloge mænd og koner kunne hjælpe? Nogle søgte vel til præsterne, der tit havde lært lidt lægekunst eller ejede en lægebog, men badskærerne var dog specialister.

1579 var rektor Esbern Jul i Nykøbing i kur hos Hans Badskær i Thisted og blev helbredt⁶⁵). Den næste Badskær, vi kender her fra byen, er Mads Iversen Badskær, der var gift med en adelig dame, Maren Lunov, søster til Christoffer Lunov til Nystrup. 1608 omtales han som ”fordum borger og badskær i Thisted”, men da var han flyttet til Norge⁶⁶). Om han har forbindelse med Mads Lauritsen Badskær i Vang, hvis kone var fra Norge, ved vi ikke, men Christoffer Lunov boede jo i Vang sogn.

I tingbogen 1638 nævnes Hans Ambrosen Badskær⁶⁷), som i kirkebogen kaldes Hans Ambrosen Lange, og han døde 1653. Da var der kommet en anden badskær til byen, mester Ludvig Hermansen, som 1648 gav 10 rdl. til kirken for sin kones begravelse og virkede endnu 1670⁶⁸), men var død 1676⁶⁹). Omtrent på samme tid virkede Mogens Mikkelsen Badskær, der døde 1664, og 1670 nævner tingbogen mester Engelbert Feltskær⁷⁰). (Engelbret Roldsen, død 1676). Christoffer Steffensen

⁶⁵ Chr. Villads Christensen: Nykøbing paa Mors 1299-1899.

⁶⁶ V. A. Secher: Kongens rettertingsdomme II, 134, 136.

⁶⁷ Tb. 1638, 104, 104 b.

⁶⁸ Tb. 1670, fl. st.

⁶⁹ Tb. 1676, 39.

⁷⁰ 23/7.